

TÜRKİYE'DE
YAYINCILIĞIN HAFIZASI
Yayıncılarla Sözlü Tarih Görüşmeleri

**TÜRKİYE'DE
YAYINCILIĞIN
HAFIZASI**

Türkiye'de Yayıncılığın Hafızası

Yayıncılarla Sözlü Tarih Görüşmeleri

Editörler : Lütfi Sunar & Büşra Bulut

Yayın No : 47

Sözlü Tarih Çalışmaları : 3

ISBN : 978-625-7800-34-1

E-ISBN : 978-625-7800-33-4

1. Baskı : Nisan, 2021

Yayın Yönetmeni : Yusuf Temizcan

Yayına Hazırlık : Mehmet Beydemir

Musahhih : Ayşe Rumeysa Yavaş, Şeyda Karabatak

Kapak & İç Tasarım : Seyfullah Bayram

© İLEM Yayınları 2021

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Hazar Reklam Matbaacılık

Sertifika No.: 26482

İskitler / Ankara

Telefon: +90 312 278 50 77

ilem
YAYINLARI

Aziz Mahmut Hüdayi M. Halk C. Türbe Kapısı S. No:13 Üsküdar - İstanbul

Tel: 0216 310 43 18 Faks: 0216 310 43 18

ilem.org.tr/yayinlar - yayin@ilem.org.tr

İLEM Yayınları, İLEM (İlmi Etüdler Derneği) ve Nobel Akademik Yayıncılık ortak markasıdır. Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

TÜRKİYE'DE
YAYINCILIĞIN HAFIZASI
Yayıncılarla Sözlü Tarih Görüşmeleri

Editörler
Lütfi Sunar & Büşra Bulut

ilem
YAYINLARI

TÜRKİYE'DE YAYINCILIĞIN HAFIZASI

Türkiye'de Yayıncılığın Hafızası (TYH)

Türkiye'de Yayıncılığın Hafızası Projesi (TYH) İlmî Etüdler Derneği yürütücülüğünde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenmiştir. 2019 yılından beri sürdürülen proje Türkiye'de fikri üretimin kök saldığı yayıncılık faaliyetlerini belirlemek amacı gütmüştür. Yayıncılık süreçlerinin tanıkların hafızasında yer

edinme şekillerini açığa çıkarmanın yanı sıra, neşriyat faaliyetleri aracılığıyla kurulan siyasal-kültürel birlikteliklerin zaman içinde ve belli tarihi olaylar etkisiyle değışip değışmediğine odaklanılmıştır.

Türkiye'de yayıncılık üzerine yapılan çalışmaların birçoğu kurumsal yapı ya da metin analizi üzerinden ilerlemektedir. Türkiye'de Yayıncılığın Hafızası (TYH) projesi ile yayıncılığın kurduğı hafıza, dönem tanıklarının anlatıları üzerinden açığa çıkarılacak ve saha çalışmalarına yeni bir malzeme ile katkı sağlamaya çalışılacaktır. Ayrıca, yayıncılar etrafında nüvelenen düşünce dünyasının oluşturduğı kültürel alanlara, mekân ve süreçlere sözlü tarih çalışması ile ışık tutulacak ve yapılacak mülakatlar aracılığıyla öne çıkan ortak mekânlar, isimler, düşünce evreleri arasındaki köprüler incelenmektedir.

Sözlü tarih çalışmaları içinde bir ilk olan Türkiye'de Yayıncılığın Hafızası Projesi'nin ilk amacı kişisel hafıza ve anlatı üzerinden Türkiye genelinde yayıncılık tarihinin bir döneminin aydınlatılmasını sağlamaktır. Bu proje, incelenecek tarihi periyot için bir tanıklık arşivi oluşturmanın yanı sıra mevcut yazılı kaynaklara yeni öyküler ve perspektifler katmaktadır. Proje kapsamında yapılan görüşmeler, araştırmacılardan alınan geri bildirimler ve bu projenin çıktıları üzerinden yapılan çalışmalar, projenin amacına uygun sürdürüldüğünü göstermektedir.

Editörler Hakkında

Lütfi Sunar

Lisans eğitimini 2002 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinde tamamladı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde “Karl Marx ve Max Weber’in Doğu Toplumlarına Yaklaşımları” başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Sosyolojik teori, sosyoloji tarihi, şarkiyatçılık alanında çalışmalarda bulunan Lütfi Sunar, hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sunar’ın Marx ve Weber’de Doğu Toplumları ve Türkiye’de İş Ortaklıkları, Marx an Weber on Oriental Societies adlı yayımlanmış üç telif kitabı ve çok sayıda editörlüğünü yaptığı kitap bulunmaktadır.

Büşra Bulut

2011-2016 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2019 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Cumhuriyet tarihi alanında “Çok Partili Hayata Geçişte Devlet Adamlarının Görsel Temsilleri (1946-1960)” isimli yüksek lisans tezini sundu. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih bölümünde doktorasına devam etmektedir. İslamcı Dergiler Projesi (İDP) proje koordinatör yardımcılığının yanı sıra, İDP Sözlü Tarih uzmanı olarak da görev aldı. Türkiye’de Yayıncılığın Hafızası Projesi (TYH) Koordinatörlüğü yürütmektedir.

İçindekiler

Sunuş	ix
Teşekkür	xiii
Giriş: Hafıza, Tarih ve Kaynak.....	1
<i>Mehmet Fırıncı</i> - Talebeliğe Adanmış Bir Ömür	7
<i>Fikret Başkaya</i> - Alternatif Eğitim ve Alternatif Yayıncılık: Özgür Üniversite ...	17
<i>Ezel Erverdi</i> - Düşüncenin Mekânı: Dergâh.....	31
<i>Hasan Başpehlivan</i> - Dönüşümün Mekânı: Beyaz Saray Kitapçılar Çarşısı	47
<i>Ahmet İyioğdu</i> - Ölkücü Yayıncılığın İlkleri: Ötüken Yayınları.....	57
<i>Ömer Ziya Belviranlı</i> - Marifet Yayınları: Mücadele Birliği'nden Yayıncılığa	81
<i>Fahri Aral</i> - Akademik Yayıncılığın Duayeni.....	91
<i>Abdullah Sert</i> - Uzun Soluklu Cemaat Yayıncılığı.....	107
<i>Erdal Akalın</i> - Şehrin Hafıza Mekânı: Dost Yayınları	125
<i>Sabri Koz</i> - Halk Kültürünün Taşıyıcısı Bir Yayıncılık.....	145
<i>İlbay Kahraman</i> - Ayrıntı Yayınları: Marksist Yayıncılığın Serüveni	161
<i>Mehmet Ali Uđur</i> - Cem Yayınları: Yayıncılığın Eski Hafızası	177

<i>Muharrem Balcı</i> - Yöneliş Yayınları: Düşüncenin Örgütlendiği Yer.....	207
<i>İbrahim Çelik</i> - Hece Yayınları: Edebi Dilin Yayıncılığa Dönüşümü.....	227
<i>Selahattin Özpabalıyıklar</i> - YKY Yayınları: Editörlüğün Okulu.....	251
<i>Kenan Kocatürk</i> - Yayıncılığın Görünmeyen Ağları.....	271
<i>Erhan Erken</i> - Kültür Yayıncılığının Dijital Hâli	289
<i>Mehmet Kahraman</i> - Uzun Soluklu Misyon Yayıncılığı: İz Yayınları	305
<i>Tanıl Bora</i> - Kolektif Bir Yayıncılık ve Düşünce İnşası	315
<i>Müge Gürsoy Sökmen</i> - Metis Yayınları: İktidara Karşı Koyan Bilgi	333
<i>Mustafa Kasadar</i> - Ravza Yayınları: Dinî Yayıncılığın Dinamik Membayı	359
<i>Elif Akkaya</i> - Tekin Yayınları: Yayıncılıkta Deneyim Aktarımı	375

Sunuş

Türkiye’de Yayıncılığın Hafızası Projesi (TYH) İلمي Etüdler Derneği’nce yürütölmüş ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenmiştir. 2019 yılından beri sürdürölen proje Türkiye’de fikri üretimin kök saldığı yayıncılık faaliyetlerini belirlemek amacını gütmüştür. Yayıncılık süreçlerinin tanıkların hafızasında yer edinme şekillerini açığa çıkarmanın yanı sıra, neşriyat faaliyetleri aracılığıyla kurulan siyasal-kültürel birlikteliklerin zaman içinde ve belli tarihi olaylar etkisiyle değişip değişmediğine odaklanılmıştır.

Yayıncılık dünyası içinde kültürel ve sosyal taşıyıcıları barındırmasının yanı sıra iktisadi bir döngü ve düşünsel bir evredir. Türkiye’de yayıncılık, üzerinde düşünölen, farklı yönleriyle konuşulan bir alan olmasına rağmen yayın faaliyetlerinin düşünsel süreçlere etkisi üzerine pek çalışma yoktur. Bu bağlamda akademik yazında yayıncılığın kendine has bir tarihi pek yer bulmamıştır. Matbuat aleminden bahsederken kitap, dergi, gazete gibi birbiri ile iç içe olan farklı alanlardan söz ediyoruz. Bu malzemenin üretilmesinde en önemli rolü üstlenen yayıncılar, yayın faaliyetlerinin kümelendiği mekânlar ve etkileşimler Türkiye düşün dünyasının en renkli havzası olma özelliğindedir.

Yayıncılık faaliyetleri, içinde fikrin gelişimini barındırdığı gibi, bu faaliyetlerin yapıldığı mekânların sosyolojisini de etkilemektedir. Yayıncılık bizzat basılı materyal üretimi sağladığı için alanla ilgili yapılan çalışmalar da bu basılı

malzemeler üzerinden okunmaktadır. Oysa bu faaliyetleri gerçekleştiren yayıncıların Türkiye kültürel iklimine katkılarını gösterecek çalışmalar oldukça eksiktir. Yayıncılık dünyasının nasıl şekillendiği ve bunu oluşturan kişilerin nasıl bir havza oluşturduğu aydınlatılmış bir mesele değildir.

1980 sonrasında yaygınlaşan, görünür hâle gelen ve önemli çıktılar veren yayıncılık alanı Türkiye’nin hem siyasal hem de kültürel mekânlarını oluşturmuştur. Kitleler resmi kurumlardan ziyade bu sivil alanlarda birleşmiş ve buralar düşüncenin yeşerdiği mekânlar olmuştur. Bu anlamda TYH ile Türkiye’deki yayıncılık alanının yapı taşları, bu mekânların kurucu veya müdâvim şahsiyetlerinin tanıklığı üzerinden incelenmiştir.

Türkiye yayıncılığı ürettiği yayınlarla, oluşturduğu hafıza mekânlarıyla, kişisel algı ve deneyimlerle; bilinci, kişiliği ve anıları dönüştüren bir havzadır. Yayıncılık dünyasında önde gelen şahsiyetlerin bu alana dair hafızaları, içinden geçtikleri ve şekillendirdikleri dönemi farklı veçhelerden aydınlatmıştır. Sözlü tarih görüşmeleri ile farklı inceleme alanları oluşturacak olan bu proje, Türkiye akademisi ve aydınlarının bu alandaki çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Bu anlamda projenin öncelikli muhatapları Türkiye’nin düşünen ve geçmişin bilgisine objektif bir bakışla yaklaşacak kesimleridir. İnsan tanıklığı ile yayıncılık dünyasının analizini öneren bu proje gerek kişiler ve olaylar, gerek fikirler ve kavramlar gerekse de tarihi seyrin takibi açısından başta tarih alanında olmak üzere, siyaset bilimi, sosyoloji, kültürel çalışmalar vb. alanlarda çalışan araştırmacılar için çok önemli çıktılar sağlayacaktır.

Sözlü tarih görüşmeleri, benzer hikâye ve olayların, farklı aidiyet, koşul ve izahlarla ortaya konabileceği; anlatıyla insan unsurunu daha da öne çıkararak aslında bu olayların bir sosyalleşme örüntüsü olarak da anlaşılabilmesi iddiası taşımaktadır. Tanıklarla yapılan görüşmeler, yazılı kaynaklarda yer edinmeyen bilgilere ulaşmanın bir aracı olmasının yanında, olayın anlatısıyla anlatıcının arasındaki mesafenin kapanmasına imkân tanır. Bu görüşmeler incelenen dönem anlamı çabası ve onunla kurmaya çalıştığımız bağın rengini de değiştirmektedir. Belli durumların ve benzer süreçlerin nasıl tecrübe edildiğini, tecrübe

edişteki farklılıkları dinlemek, bunlar etrafında örgütlenen yaşam öyküsüne odaklanmak, olaylardan çok onların anlamları üzerinde düşünmeye sevk eder.

TYH sözlü tarih çalışması kapsamında görüşülen kişiler, Türkiye’de yayıncılığın şekillenmesinde aktif rol almış ve tarihe tanıklıklarını basılı eserlerle öne çıkarmış isimlerdir. Yayın hayatında fikirleriyle, yazılarıyla ve çalışmalarlarıyla yer almış 22 isimle yapılan görüşmeler görüntülü kayıt altına alınmış ve projenin internet sitesinde tamamı araştırmacıların kullanımına açılmıştır. Bu görüşmeler Lütfi Sunar ve Büşra Bulut tarafından tamamlanmıştır. Tanıkların hemen hepsinden, öncelikle içine doğdukları aile hayatı ve sosyal ortamı anlatmaları istenmiş, daha sonra düşünsel süreçlerini besleyen metinler, şahıslar, mekânlar üzerinde durulmuş ve nihayetinde yön verdikleri dönemler ele alınmıştır. Alınan kayıtlar teknik müdahalelerin dışında çok az düzenlemeye tabi tutularak tamamı yayımlanmıştır.

Bu kitap, mülakatların ses kayıtlarının deşifresiyle oluşturuldu. Deşifre metinler bağlamları özenle korunarak okunabilir halde tekrar düzenlendi. Kitap tek cilt olarak planlandı ve cilt yazarların doğum tarihlerine göre düzenlendi. Bunun temel sebebi, anlatılar içinde paralel ilerleyen olay, grup ve isimlerin takibinin kolay yapılabilmesidir. Yapılan görüşmeler ile elde edilen veriler hem anlatıcıların yaşamlarının anlaşılmasına hem de bu kişilerin daha geniş ölçekte bir düşünce sürecinin parçaları olduğuna dikkat çekmiştir. Görüşmeler yapılırken kişilerin hayatlarında dışarıda bırakılan dönemler, olaylar muhakkak olmuştur. Bu durum, ilgilendiğimiz tema hakkında daha fazla veri elde etmek için yer yer bilinçli bir odaklanma oluştururken, çoğu zaman da anlatıcı kendi tercihi doğrultusunda bazı şeyleri merkeze taşıyıp bazılarını göz ardı ederek yeniden kurguladı. Açılmamış noktalar oluşturdu. Sözlü tarih çalışmaları bağlamında bunun bir eksiklik olmadığı aksine, anlatılmamış olanın da başka bir noktaya işaret ettiğini düşünüyoruz. Benzer dönemlere, kimi zaman aynı olaylara şahit olmuş kişilerin hikâyeyi aktarma şekilleri kıyaslanarak da aydınlatılabilecek olması, bu çalışmanın önemini açığa çıkarır.

Teşekkür

Türkiye’de Yayıncılığın Hafızası (TYH) kapsamında 2019 yılından itibaren yürütülen çalışmalar birçok kişi ve kurumun katkısı ve emeği ile gerçekleşmiştir. Takdir edilir ki bu kadar kapsamlı, çok yönlü ve uzun süreye yayılmış bir işte çok fazla ismin maddi ve manevi desteği mevcuttur ve elden geldiği kadar bunları zikretmemiz gerekmektedir. Projenin gerçekleşmesine zemin hazırlayan İlmî Etüdler Derneği’ne ve hassaten dernek başkanı Abdülkadir Macit’e önemli katkılarını esirgemediğinden ötürü teşekkürlerimizi sunarız.

TYH Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenmiştir. Onların desteği proje kapsamında daha geniş ve çeşitli çalışmalar yapılmasına imkân tanımış ve projenin tamamlanmasını sağlamıştır. Telif Hakları Genel Müdürlüğü’nün kıymetli çalışanlarına verdikleri destekler için müteşekkirimiz.

Bu meşakkatli süreçte karşılaştığımız tüm sorunların üstesinden gelmemiz için elinden geleni yapan İLEM Genel Sekreteri Yusuf Temizcan’a ve proje boyunca idari ve iktisadi yönetimde desteklerini esirgemeyen Murat Demirci’ye çok teşekkürler. Görüşmelerin yapılması kadar bunların kayıtlanması, düzenlenmesi, yayına hazırlanması da büyük emek gerektiriyor. Bu süreçte büyük bir özveri ve titizlikle çalışan Gökhan Özavar, Emin Kılıçtaş, Erkan Balkan’a teşekkürler. Kayıtların deşifresi bu işin en meşakkatli kısımlarından biri. Deşifrelerin yapılmasında katkı sunan Hatice Erken, Şeyda Karabatak,

Cemile Rümeyya Sağlam, Furkan Emirođlu’na teşekkürlerimizi sunuyoruz. Kitabın tasarım ve baskıya hazırlanmasında sarf ettiği yoğun emek için Seyfullah Bayram’a teşekkür ederiz.

Son olarak görüşmelerin hazırlanması ve lojistik ihtiyaçların karşılanmasında İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı’nın desteklerini anmalıyız. Bu vesile ile tüm İLKE çalışanlarına sıcak ilgileri ve misafirperverlikleri için çok müteşekkirimiz.

 29.01.2020

 İstanbul

 1 Saat 29 Dakika

izlemek için

Muharrem Balcı

Yöneliş Yayınları: Düşüncenin Örgütlendiği Yer

Muharrem Balcı

1952 yılında İstanbul'da doğan Muharrem Balcı, ortaokul ve lise eğitimini Sarıyer'de tamamlamıştır. 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra 1979 yılında avukatlık mesleğine başlamıştır. Mesleğinin yanı sıra çeşitli STK'ların kuruluş aşamalarında ve yönetimlerinde yer almıştır. Hukukçular Derneği (HD), Araştırma Kültür Vakfı (AKV), İslâm Dünyası Kültür ve Tarih Araştırmaları Merkezi (İDKAM), Mazlumlarla Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Grubu, Sınırsız Kardeşlik, Türkiye Yeşilay Cemiyeti YEŞİLAY bunlardan bazılarıdır. Mesleği ve STK yöneticiliğinin yanında 1988 yılında arkadaşlarıyla Yöneliş Yayınları'nı kurdu. Türkiye'de İslam coğrafyasından önemli çevirilerin yapıldığı Yöneliş Yayınları 2005 yılında kapanmıştır. Çok sayıda makalesinin yanı sıra yayımlanmış kitapları, araştırma raporları, tebliğleri vardır.

Muharrem Bey öncelikle biraz çocukluğunuzdan bahsedelim. Nerede doğdunuz, nasıl bir çocukluk geçirdiniz?

İstanbul Sarıyer’de, 1952’de doğdum. Karadenizliyim, yani Rizeli. Ben Sarıyer’de doğdum ama annem babam Rizeli ben de Rizeliyim derim, çocuklarım da. Hafız bir annem, kum çeken babam vardı. Fakir denecek bir ailede doğduk, büyüdük. Liseden sonra da hep İstanbul merkezde, bu civarda; Cağaloğlu, Aksaray, Fatih, Suriçi’nde olduk. Hâlâ daha Suriçi’ndeyim yani. Biliyorsunuz Türkiye’nin kültür ve sanat hayatını belirleyen bir lokal merkezdir Suriçi.

Bütün okul hayatınız bu şehirde mi geçti?

Tabii. İlk, orta, lise Sarıyer’de; üniversite İstanbul’da, İstanbul Hukuk Fakültesi’nde.

Üniversite öncesinde nasıl bir ortamda bulundunuz? Mesela, lisede, ortaokulda...

Sarıyer kozmopolit bir ortamdı. Bence o dönemler bugünden daha kozmopolitti. Yani her tür eğlenceden tutun, etkinliğe varıncaya kadar vardı. Öyle bir ortamda, tabii kozmopolit ortamda insanlar nasıl büyürse öyle büyüdük. Bazı yanlış alışkanlıklar da içinde. Sonra, lise ikinci sınıfta Milli Türk Talebe Birliği ile tanıştık, Hamza Türkmen ile birlikte. Ondan sonra MTTB’ne gitmeye başladık. Bir sene sonra Mücadele Birliği ile tanıştık. O dönem en entelektüel yapı onlardı. Söylem olarak da içerik olarak da bizi etkilemişlerdi.

Hamza Bey ve MTTB ile nasıl irtibat kurdunuz peki?

Şöyle, ismini de söyleyeyim, arkadaşım Nizamettin Şen, Rahmetullah Karakaya ile tanışmış. Nizamettin bizi onlarla tanıştırdı biz de MTTB Ortaöğretim Komitesi’ne gittik. Kimler yoktu orda, rahmetli Ahmet Şişman, Aziz Torun, şu an Türk Hava Yolları yönetimindeki Mecit Eş, Profesör Sami Şener, rahmetli Mustafa Bilgi vardı. Biz hep birlikte Ortaöğretim Komitesi’nde idik.

Neler okuyordunuz orada? Yani nasıl bir faaliyet ortamı vardı?

O günlerde çok bildik okumalar yoktu. Metin Temel'in dergisi çıkıyordu, *Milli Gençlik*. Basit seviye siyer okumaları olurdu. Zekai Konrapa'nın kitapları düzeyinde okumalardı. Biz, Mücadele Birliği'ne intikal ettikten sonra okumalara başladık. Ama orada da yapının kendi yayınlarına ve onların tavsiye ettiği bazı yayınlara izin vardı. Ama biz onu aşabilen insanlardık. Yani onun dışına çıkıp başka okumalar da yapabiliştik. Sonra üniversiteye girdik. Üniversitede de devam etti çalışmalarımız. 1976'ya kadar Mücadele Birliği'nde idik, 1976'da ayrıldık. Hamza da ben de diğer arkadaşlar da ayrıldı. Benimle beraber İstanbul Hukuk Fakültesi'ndeki arkadaşlar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fen Fakültesi'ndeki arkadaşlarla toplu bir kopma yaşadık.

Bu toplu kopuşun bir sebebi var mıydı?

Bu örgütle ve örgütün yönetimiyle alakalıydı. Hukuki olmaktan ziyade daha sosyal bir sebep. Bizim açımızdan sonuç teşkilattan ayrılmıydı. Ama MTTB de Mücadele Birliği de bizim için çok önemli tecrübe kaynağı oldu. Hayatımda hiç keşke demedim, pişman olmadım. Yaşanacakmış, yaşandı. Ve çok şey öğrendik. Özellikle disiplinli yaşamayı, disiplinli okumayı, üretmeyi ben o yıllarımda öğrendim. Dolayısıyla liseyi altı senede bitirdim ama hiç pişman olmadım. İyi ki altı senede bitirdim yoksa burada olmazdım. Üniversiteyi de beş buçuk-altı senede bitirdim, yine pişman olmadım. Üstelik ben bunu öğrencilerime de sürekli anlatırım. Sene kaybı değil, bilinç kaybı olmasın. Bilinç kaybına uğramadığım için şükrediyorum. Yılları kazanmak çok kolay. Şu an kırk ikinci yılımdayım avukatlığın. Yani otuz sekiz de olabilirdi ve bir şey kaybetmiş olmazdık.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden kaç yılda mezun oldunuz?

Evet oradan mezun oldum. 1972 girişliyim, 1977'de mezun oldum.

1980 öncesine tekabül ediyor ve siyasal olayların sıcak yaşandığı bir fakülte orası. Nasıl bir ortam vardı üniversitede?

1970'li yıllar günde ortalama yirmi beş üniversite öğrencisinin katledildiği yıllardı. Sağdan ya da soldan fark etmiyor. Her iki taraftan da aynı silahla vurulan öğrenciler vardı.

Hususen üretilmiş kaotik bir ortam. Burada devletin, derin güçlerinin parmağı olduğu kesin. Bu olanlar dünya dış politikalarından, dünyada olan bitenden ayrıksı değil, onların bir yansıması. Bizim gibi, Türkiye gibi devletler, yaşanan vakaların laboratuvarındaki deneği gibiydi, biz de denek olmuştuk, geç fark ettik. Ama fark etmek de sonuçta sizi herhangi bir yere götürmüyor. Belki atalete sürüklüyor. Ha, buna rağmen, bunlar da yaşanmalıydı, yaşandı diyorum ben. Asıl olan bunlardan tecrübe çıkarmaktır ama o dönemde yapılan birtakım ihanetleri de unutmamaktır. Bunlar benim hafızamda var. Belki ileriki dönemlerde yayınlanacak biyografilerde veya anılarımızda bunları yazacağız. Bunları yazmak da konuşmak da mutlaka bir görev çünkü gelecek kuşaklar aynı tecrübeyi yaşamasınlar. Zaten şey de değişiyor, bu tecrübelerin formatları da değişiyor. Olayların formatları da değişiyor ama niyetler veya usuller değişmiyor. En azından bu usuller üzerinden gelecek kuşaklar kendilerinin karşılaştıkları birtakım olayları sezebilirler, çözebilirler. Bizim böyle bir şansımız yoktu çünkü gençlik hareketleri anlamında bizden öncesi yoktu. Biz

Gençlik hareketleri anlamında bizden öncesi yoktu. Biz '68 kuşağına ilişmiş bir kuşağız. 68' de üniversite öğrencisi değildik, lise öğrencisiydik ama MTTB ve Mücadele Birliği gibi ortamlarda yetiştiğimiz için 68'in bütün yansımalarını biz de yaşadık.

‘68 kuşağına ilişmiş bir kuşağız. 68’de üniversite öğrencisi değildik, lise öğrencisiydik ama MTTB ve Mücadele Birliği gibi ortamlarda yetiştiğimiz için 68’in bütün yansımalarını biz de yaşadık. Dolayısıyla 68’e iliştirilmiş bir kuşağız biz.

1968 bütün dünya çapında önemli. Yani, o dönemin küreselleşmesine karşı bir başkaldırıydı. Bunun temellendirilmesi ne kadar yapılmış, tartışmıyorum bile ama şu an baktığımızda öyle bir kuşak yok. Üstelik o kuşağı yaşamış insanlar da artık böyle bir başkaldırımı arzu etmiyor. Tam tersine teslimiyete yakın bir tavırla uyum politikaları veya konformizm izliyorlar.

1977’de mezun olduktan sonra hemen mesleğe başladınız mı?

Evet. Bizde bir staj süresi var. Burada, size dönemle ilgili ilginç bir şey anlatabayım. Mezun olduk ama o günlerde bir tartışma var: bu sistemde avukatlık, hâkimlik, savcılık yapılır mı yapılamaz mı? Müslüman camiada ağırlıklı görüş; yapılamaz. Bu ikilemde kaldım ben de. Üç ay stajımı başlatmadım. Abim plastik imalat makineleri yapan bir işletmede çalışıyordu. Sonra kendi işletmesini kurmuştu. Onlara dedim ki, bana poşet verin bir de araba verin altıma, poşet satacağım. Bakkallara, marketlere, mağazalara poşet sattım. Bir yandan da kendi kafamda ve çevremle bu meseleyi tartışıyorum. Sonunda şu kanaate vardım: biz yapmazsak kim yapacak? Hukuk Türkiye’de gayrimüslimlerin ve sekülerlerin elinde kalmış. Müslümanların herhangi bir dahli yok bu alana. Bu bir kader değil veya kader olmamalı. Biz hukukçu olmalıyız. Bu düşünce ile üç ay sonra, biraz geç olarak stajımı başlattım. Avukatlığa karar verdim. Ben avukatlığı hep ideal bir meslek olarak düşündüm. Yani yüz kere dünyaya gelsem, yeniden, hepsinde avukat olmak isterim. Serbest meslektir. Karışanınız yok. Amiriniz memurunuz yok. Kendi zamanınızı, kendi iş düzeyinizi, kendi tercihlerinizi seçme imkânınız var, memur değilsiniz. Ha, davalarda icralarda faiz alıp almama tartışmaları var; almayabilirsiniz. O kararımın sonra kırk seneden fazla geçti, hâlâ bazı çevrelerin gençleri Anadolu’dan gelip, bu meslek yapılır mı yapılmaz mı diye bana soruyorlar. Ben o gençlerin üstatlarını,

abilerini tanıyorum, benim devre arkadaşlarım. Onlara çıkışıyorum, diyorum ki: “Niye bu gençler böyle düşünüyorlar?”. “Yahu! Biz böyle anlatmıyoruz ama niye böyle düşünüyorlar?” diyor onlar da. “Hayır, başka söylemlerinizden böyle sonuç çıkarıyor bu çocuklar. Siz kendi ihtilaflarınızı mevcut sistemin mahkemelerine götürüyorsunuz ama bu gençler bundan habersiz veya bunu yorumlayamıyorlar. Mevcut yanlışları görüyorlar, uyumsuzlukları görüyorlar. Avukat, hâkim ve savcılık, daha doğrusu hukukçuluk yapılamaz düşüncesine kapılıyorlar.”

Ben bunların her birine tek tek bunun tam tersinin olacağını ve bunun bir örneği olarak kendimi göstermeye çalışıyorum. Ve düşünebiliyor musunuz, hâlâ tartışmayı sürdüren gençler var. Burada gençleri bir hata olarak görmüyorum. Gençlerin önündeki öncüler sağlıklı örnekler veremedikleri için onlar da ikilemde kalıyorlar. Hâlbuki bu meseleyi kırk sene önce halletmişiz. Yanlış bir tercihte bulunsaydık; sistemi, çağdaşları kullanmayalım deselerdi, bugün Türkiye’de “Müslüman hukukçu” ifadesini kullanma şansımız yoktu. Ama bugün çok rahatlıkla Müslüman hukukçuların varlığından söz edebiliyoruz.

Mesleğe girdiğiniz dönem 80 Darbesi ikliminde gerçekleşiyor sanırım.

1980’de askerde idim, askerî hâkim olarak görev alıyordum. Yedek subay askerî hâkim. Küçük radyolarımız vardı, bir sabah kahvaltısında evde hanımla radyo dinlerken darbeyi öğrendik. Hanımı bir arkadaşımın evine teslim ettim ve hemen birliğime gittim. Darbeyi böyle yaşadık yani.

Peki siz bu dönemde İslami camiada kimlerle birlikteydiniz? Nasıl bir iletişim ağı içinde yer alıyordunuz?

Ben askerdeyken İstanbul’da bir düşünce grubu oluşmuştu. Bu grupta, bugün İslami camianın önde gelen isimleri yer alıyordu. Afyon’a, yanıma Hamza Türkmen ve bir-iki arkadaş daha geldiler ve bana bu oluşumdan bahsettiler. Ben de terhis olduktan sonra bu oluşuma katılacağımı söylemişim fakat 80 Darbesi’nden sonra bu oluşum devam edemedi. Dolayısıyla biz de Sarıyerli

birkaç arkadaş ile kendi oluşumumuzu kurduk. Hamza Türkmen, Nizamettin Şen, Sami Şen ve birkaç diğer arkadaşla birlikte... Bu bir okuma grubuydu. Sekiz sene usul okumaları yaptık; akaid usulü, hadis usulü, fıkıh usulü, tefsir usulü gibi... Şimdi Müslüman camiada usul çalışmaları yapan yok. Bu bir tercihtir, iyi bir tercih ve biz bu şansı yakalamıştık. Bütün düşüncemizi, pratiğimizi bu usul çalışması üzerine bina ettik. Çoğumuz Sarıyerli olduğu için bu gruba Sarıyerliler Grubu deniyordu ama bu grupta başkaları da vardı.

Sayıdığınız isimlerden başka kimler vardı bu grupta?

Mesela Muhammet Nur Doğan vardı şu an Edebiyat Fakültesi'nde profesör. Hasan Eryılmaz vardı. Daha sonra Harun Maden katıldı. Mehmet Sarı, Necati Aykan vardı. O zamanlar öğretmendi bu arkadaşların bir kısmı. Çok kalabalık değildik.

İstanbul'da bir düşünce grubu oluşmuştu. Bu grupta, bugün İslami camianın önde gelen isimleri yer alıyordu. Afyon'a, yanıma Hamza Türkmen ve bir-iki arkadaş daha geldiler ve bana bu oluşumdan bahsettiler. Ben de terhis olduktan sonra bu oluşuma katılacağımı söylemişim fakat 80 Darbesi'nden sonra bu oluşum devam edemedi. Dolayısıyla biz de Sarıyerli birkaç arkadaş ile kendi oluşumumuzu kurduk. Hamza Türkmen, Nizamettin Şen, Sami Şen ve birkaç diğer arkadaşla birlikte. Bu bir okuma grubuydu. Sekiz sene usul okumaları yaptık; akaid usulü, hadis usulü, fıkıh usulü, tefsir usulü gibi...

Siz, dediğiniz gibi fikri açıklığı giderdiğiniz, usul çalışmaları yaptığınız bir gruptunuz. O dönem daha örgütlü şekilde çalışmalar yapan başka İslami gruplar da vardı. Sizin bu gruplarla temasınız oldu mu?

1980 öncesinde Akıncılar ve MTTB'liler ile ilişkilerimiz vardı. Bu ilişkiler daha sonra da devam etti. Farklı çalışmalar yapsak da... Mesela ben Araştırma Kültür Vakfı'nın (AKV) kurucuları arasındaydım ama çalışmalarımız farklı yerlerdeydi. Ama bugün bildiğiniz, geleneksel, tarikat eksenli yapıların dışında, STK tarzı yapılanmaların neredeyse tamamı 1970'li yıllardan gelen ve 1980'lere devreden arkadaşların oluşumlarıdır. Yani bugünün kültür yapısını 60'lı 70'li yılların nesli oluşturuyor. Bu da ilginç bir şey aslında. Bugün, 80'ler-90'lar kuşağının daha etkin olması gerekiyordu. Biz, önceki nesille iştişarelerde bulunup onlardan faydalanıyorduk ama kendi damgamızı da vurmuştuk. Akıncılar da öyledir mesela. Ama şimdiki nesle bakıyorum, bu nesil henüz damgasını vurmadı ya da ben örneğini görmedim.

Bahsettiğimiz bu dönem hakkında genelde şöyle bir yorum yapılır; 1980 Darbesi'nden sonra solun ve yaptığı kültür, fikir çalışmalarının önüne bir set çekiliyor. Bu set, Turgut Özal hükümeti ile birlikte İslami grupların önünü açacak bir sebebe dönüştü. Sizin bu genel kabule, 80 Darbesi ile solun kültür faaliyetlerinin gerilediğini ve İslami yayıncılığın ve faaliyetlerinin arttığı fikrine yaklaşımınız nedir?

Bende şöyle bir fikir var: her darbe sonrasında Türkiye'de okuma kalitesi ve sayısı artmıştır. Mesela 1971 sonrasında müthiş bir İslami hareketlenme var. Bu da bir darbenin devamı. 1980 sonrasında da bir artış var. Biz 1988'de yayınevini kurduk ve her kitaba beş bin baskı yapıyorduk. Bugün hiçbir düşünce kitabı, eğer popüler değilse, beş bin basmaz. Bu baskıların bin tanesini mutlaka Diyarbakır'a gönderirdik, dört yüz tanesini Batman'a ve diğer şehirlere... Ama Güneydoğu'da Hizbullah örgütlenmesi kendini gösterince o bölgede kitap okuma ve kitap satış sayıları düştü. Yani Hizbullah kendi tavsiye ettiği yayınların dışında yayınların okunmasını ve satılmasını bir nevi yasakladı. Ben bugün, onların devamı olduğunu düşündüğüm arkadaşlara, o dönemle

alakalı bu toplumdan özür dilemedikçe onlarla ilgili kanaatimi değiştirmeyeceğimi ve bugün yaptıklarına hayır ile bakamayacağımı söylüyorum. Okumaya, kitaba darbeydi. Sonra Özal Dev-Genç yerine Sev-Genç’i getirdi ve bir rahatlama oldu. Özal bize konformizm getirdi. Yani kafa konforu da getirdi, modern konforlar da getirdi. Mesela cebinizde döviz taşıyamazdınız, dolarla yakalansanız hapis cezası vardı. Yabancı sigara yoktu, yasaktı. Özal bunların hepsini serbest bıraktı. Böyle bir konformizmle beraber ideoloji kavramı da kötülenmeye başlandı. Hâlbuki biz 70’li yılların gençliği olarak ideoloji ile büyüdük. Bizim ideolojiye verdiğimiz anlam ile Özal sonrası ideolojiye verilen anlam arasında çok farkı.

Şimdi ise ideoloji bir saplantı, bir dogmatizm olarak görülüyor. İdeoloji, hayatı ve kâinatı izah eden sistemli düşünceye denir. İdeoloji budur, bunun iyisi de olur kötüsü de olur. Bunun Marksist’i de olur, İslamcısı da olur. Bunların hepsi birer ideolojidir. İslamcılık da bir ideolojidir. Ve bunların hepsi bir tavır ve duruştur sonuçta. Ama dediğim gibi Özal sonrası örgütlenmeler olumsuz karşılanmaya başlandı ve bunun yerine sivil toplum düşüncesi geldi. İslami camiaya da Ali Bulaç ve *Medine Vesikası* vasıtasıyla geldi bu kavram. Ali Bulaç’ın, *Medine Vesikası* yorumuyla, şu mevcut sistemde bize de küçük bir yer ayırın, biz de orada oynayalım anlayışı oluştu. Biz buna itiraz etmiştik. Çünkü biz kumsalın tamamına talibiz. Sistem anlamında söylemiyoruz ama ülke bizim ülke, vatan bizim vatan, devletse bizim devlet. Böyle bir sivil toplum fikri geldi ama Müslümanlar sivil toplum fikrini kendilerine dönüştürdüler, dernekleştirdiler, vakıflaştırdılar. Bu bence önemli ve olumlu bir örnek.

Sonuçta biz, bütün bu sistem içi araçları içselleştirdik ama dönüştürerek. Ve 1980 sonrası İslami hareketlerde bir canlanma oldu, vakıf ve derneklerin sayısı arttı. Zaten 28 Şubat da buna karşı yapıldı. İslam’ın siyasallaşması gündeme geldi; Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi... Sonuçta bu insanlar Müslüman insanlar ve İslam düşüncesinde siyasallaşma da siyasal da vardır, dediler. Bu da Türkiye’yi bugüne kadar getirebilen olumlu bir şeydir.

Turgut Özal sonrası konformizmden ve rahatlamadan bahsettiniz. Ama 1980 sonrası dönemde İslami yayıncılığın seyrine baktığımızda bugün hâlâ devam eden yayınevleri o dönemde ortaya çıkmış. Beyaz Saray Kitapçılar Çarşısı örneği var ve görünür bir canlanma yaşıyor. Konformizmle paralel bir süreç mi bu?

O konformizmi şöyle ifade edeyim: Özal, İslamcı camianın bazı önemli isimlerini yanına aldı. O dönemin İslamcılar açısından en önemli tartışması sistem içi araçların kullanılıp kullanılmayacağıydı. Büyük bir kesim kullanılmayacağını ifade ediyordu ama bir kesim de kullanılmaktan yanaydı. İyi hatırlıyorum, rahmetliERCÜMENT ÖZKAN ağabeyimiz İslam Partisi'ni kuracağını söyledi, bizi de istişareye çağırdı. Ankara'da iki hafta üst üste istişare ettik. Yöneliş Yayınları olarak biz ilk haftasına gitmiştik ve orada İslam Partisi fikrine karşı çıkan deklarasyonu yayımlayan tek grup bizdik. Bazıları buna sistem içi araç olduğu için karşı çıktı, bazıları kabul etti, bazıları ise "Zaten Refah Partisi varken buna ne gerek var!" dedi. Bunlar o gün için iyi tartışmalardı. Ama Özal'ın getirdiği o konformizmin sonuçlarını Ak Parti kurulduktan sonra aldık. Bu olumsuz bir sonuç alma oldu. Özal'ın etkilerini şimdi görüyoruz. Okumalar yoğunlaştı, yapılar, sivil toplum kuruluşları yoğunlaştı, sayıları arttı, tabii ki kaliteleri de arttı ama geldiğimiz noktada düşünsel üretim bitti. Bakın, *Dünya ve İslam* dergisi, *Kudüs* dergisi gibi dergiler çıkmıyor artık. *Dış Politika* dergisi o dönemin yani 80'li yılların en önemli dergilerindendi ama şimdi onların benzerleri yok.

Bahsettiğiniz dergiler gibi o dönem için yayıncılığının da derinliğinden bahsediyoruz sıklıkla. STK'laşma sürecinden önce yayınevleri sosyalleşme mekânları olarak öne çıkıyor. Yöneliş Yayınları da yine bu dönemin bakiyesi. 1980 sonrasında, toplanma mekânı olan yayınevlerinden aklınızda kalanlar var mı?

Nida Yayınevi, Hilal Yayınları vardı. Bunlar hep tercüme esaslı, Hasan el Benâ'nın, Seyyid Kutub'un, Mevdûdî'nin düşüncelerini Türkçeleştirip bize yansıtan yayınevleriydi. Pınar Yayınevi gibi yayınevleri de vardı. Bunlar da farklı düşünce adamlarının yayınlarını Türkiye'ye katmaya çalışan yayınevleriydi. O dönemde Pınar Yayınları önemli bir hizmet gördü, hâlâ da görüyor.

Tekrar biraz geriye gidelim. Yöneliş Yayınları’nı kurdunuz. Düşünce ekibinin, siz askerde iken gelip size teklifte bulunduğunu söylediniz ve Sarıyerliler ekibi olarak yaptığınız çalışmaları anlattınız. Bu sırada Yöneliş Yayınları kuruluyor. Ne zaman, kimlerle kurdunuz ve nasıl karar verdiniz böyle bir şey yapmaya?

İşte oradan döndükten sonra Laleli’de bir kebabçı vardı. Orada Yöneliş ekibi ile, 18 kişi falan vardık, oturduk konuştuk. Onlara şunu söylemişim: “Yayınevi sürdürmek zor bir iştir. Kurmak kolay. Tamam parasını veririz, içini doldururuz ama bunu sürdürmek zor. Bunu kendi çocuğunuz gibi düşünerek sürdürmeye karar veriyorsanız, bu yayınevini kuralım.” Çünkü oradaki arkadaşlar iş hayatında daha çok yeni. Ben avukatlık yapıyorum, biraz daha imkânlarım var. En azından altımda arabam var. Herkes söz verdi ve Yöneliş’i, Çağaloğlu’ndaki Akşam Han’da kurduk. Çok çekici bir yayıneviydi. Dönemin entelektüellerinin uğrak yeri. Daha sonra oradan Laleli’ye taşındık. Sonra da benim büromun üst katına, Aksaray’a. 2005’e kadar böyle çalıştık.

Yayınevi’ni kuran ekip, aynı zamanda usul okumaları yaptığınız Sarıyer Grubu ile aynı mıydı?

Evet. Yayınevi’ni kurarken biraz daha genişledi. Biraz evvel saydığım isimlerin yanında Nazım Özdemiş, Mehmet Sarı, Cavit Erkilic, Rıdvan Kaya gibi isimler de vardı. Büyük bir kısmının adını da hatırlayamıyorum.

Kaç yılında kurdunuz Yöneliş’i?

1988’de kurduk, 2005’te kapattık.

Az önce siz de bahsettiniz, yayınevini kurduktan sonra dergi de çıkarıyorsunuz. Bu dönem dergiciliğin çok yoğun şekilde yapıldığı bir dönem. Sözün yayılma hızının en yüksek olduğu yol da dergicilik. Ama siz önce yayınevi kurmayı tercih ediyorsunuz. Buradaki temel motivasyon neydi?

Bu sorunun cevabı Yöneliş Yayınları’nın kuruluş manifestosunda var. Önce dergi çıkarmayı düşündük çünkü o tür yapıların akına gelen ilk şey dergi çıkarmak.

Biz istişarelerimiz sonucunda şuna karar verdik: dergi çıkarmak ilk önce çok kolay görünür ama bir dergi çıkarmak için en az altı sayının elinizde hazır olması gerekli. İleriye dönük de çok hızlı çalışmanız lazım çünkü dergi çabuk tüketen bir şey. Zamanı tüketiyor, bilgiyi tüketiyor, insanı tüketiyor. Yani bu hıza ayak uyduramazsanız kendinizi tekrar edersiniz. Biz de yayınevi kuralım, dünyadaki yeni düşünceleri kitap vasıtasıyla aktaralım; hem kendimiz iyi yayınlar okuruz hem de bunların düşünülmesini sağlarız, diye düşündük. Yöneliş Yayınları bu anlamda seçiciydi ve başat denebilecek yayınlar çıkardık. 1991’de *Haksöz* dergisi çıktı. Dergi bir anlamda bizim ayrışmamıza da neden oldu. Zaten birçok yapıda dergi çıkarılır ve onun üzerinden anlaşmazlığa düşerler. Bu bizde de oldu. Ama hemen ayrışmadık, dedik ki: “Bir sene daha götürmeye çalışalım, biz kardeşiz.” Bir sene daha götürmeye çalıştık. Yine olmadı, el sıkıştık, ayrıldık ve ayrıldıktan sonra da kardeşliğimiz devam etti.

Ama bir yandan yayınevi de devam etti. O kimlerle devam etti?

Yöneliş benim olduğum tarafta kalmıştı. Hamza Türkmen ise *Haksöz*’ü devam ettirdi ve Ekin Yayınları’nı kurdular. Biz de 2005’e kadar devam ettik.

1988’de, ilk kurulduğu yılda -eğer yanlış bilmiyorsam- Yöneliş isminde sol görüşlü bir dergi de çıkıyordu. Öncesinde de Yön dergisi vardı. Bunları çağrıştıрма ihtimalinin farkında mıydınız?

Yön çok eski ve köklü bir dergiydi, onunla çağrışmaz. O gün de kapanmıştı zaten. Ama evet, *Yöneliş* dergisi sol fraksiyonun dergisiydi. Çok düşündük. Bununla ilgili bir anım var. Biz *Yöneliş* ismine karar kıldıktan sonra dergi sahibi arkadaşlar bize gelip “Bizim derginin adını neden aldınız?” diye sordular. Biz de onlarla uzun uzun oturduk, konuştuk, iyi bir ortam oldu. Hatta bir yerde bu anekdotu alıntı olarak eklemişlerdi: “Biz gittik ve onları çok ileri görüşlü, sağlam, düşünceli arkadaşlar olarak gördük.” diye yazmışlardı. Sonra *Yöneliş* adını aldık. *Yöneliş* sonuna “-cı, -cu” eki de alması zor bir isimdi bu nedenle de tercih ettik. Ama sonra ne oldu ne bitti biz yine “*Yönelişçi*” olarak isimlendirildik.

Yayınevini ilk Çağaloğlu Akşam Han’da açtiğimizi söylediniz. İlk mekân olarak orayı tercih etmenizın sebebi neydi?

Şimdi bakmayın, sağda solda pek çok yayınevi var. O zamanlar bütün yayınevleri Çağaloğlu’ndaydı. Yayının kalbi Çağaloğlu’ydu. Matbaa orada, gazeteler orada, dergiler orada, yayınlar, yayın evleri hepsi orada. Bunun dışına o zaman taşabilen kimse yoktu benim bildiğim. Yayınevini de oraya kurmuştuk. Daha sonra Suriçi’ne geldik, hâlâ Suriçi’ndeyiz.

Çağaloğlu tüm yayınevlerinin olduğı ve farklı görüşteki yayınevlerinin bir arada bulunduğı bir yerdi. Oradaki ortamı, iletişimi anlatabilir misiniz?

Yayın, görüş, fikir alışverişi vardı, hâlâ var. Devam ediyor ve devam edecek. Bu fikir alışverişinin kesileceğini düşünmüyorum yeter ki arada husumet olmasın. Buradaki irtibatları daha sonra platformda birleştirdik. Yayıncı olsun olmasın bu platformda belirli aralıklarda periyodik olarak toplanıyorlardı. İslamcı camianın temsilcilerinin problemlerini, sistemin ve olayların problemlerini konuşup tartıştıkları bir platform vardı. Hâlâ, kısmi olarak da olsa devam ediyor.

Zaten var olan bir ekiple yayınevini kurduğunuzu söylediniz. Yayınevinin bir manifestosu da var. Yayın politikasını nasıl belirlediniz? Hangi kitapları, nasıl çıkaracağınıza karar verme aşamalarınız neydi?

Ekibimiz zaten okuyan bir ekipti. İçlerinde yabancı dili olanlar vardı; Arapça, İngilizce... Bize kitapları getirip “Şöyle bir kitap var, bunu siz yayınlasanız iyi olur.” derlerdi. Biz de okur ya da kitap hakkında geniş malumat alır ve buna göre çevirmene verirdik. Bizim için sürekli çeviri yapan çevirmenlerimiz vardı. Mesela Vahdettin İnce bunlardan biridir. Selahattin Ayaz veya Mehmet Yolcu’yu sayabilirim. Kendi çevirdiğı kitapları getirirdi bize. Mesela *Kur’an’a Göre Hz. Muhammed* kitabını Mehmet Yolcu çevirmişti. Baskısını yapmak için geleneksel kitapları çok düşünmedik. Bize yeni ufuklar açacak, yeni düşünceler getirecek kitapları tercih ederdik. Bir de İslam dünyasında belli hareketleri tanıtmak gibi bir programımız vardı; İhvân, Hizbü’t Tahrîr, Cemâat-i İslâmî gibi. Yani bastığımız kitaplar hem

İslam dünyasını tanıtıyordu hem de İslam dünyasındaki düşünceleri ve yapıları tanıtıyordu. Bu önemli bir tecrübeydi ama devam ettiremedik. Ettirebilseydik belki çok daha farklı yapıları ve düşünceleri de tanıtabilirdik.

Yayınevinin kuruluş manifestosunun içinde şu ibare geçiyor: “Kendi sözünü söyleme gayreti ile kurulan bir yayinevidir bu.” Bu anlamda sizin çevirdiğiniz kitaplar da bir yerde sizin düşüncenizi temsil eden kitaplardı. Fakat yayınladığınız kitaplara bakılırsa bunlar ağırlıklı olarak çeviri eserler. Peki en başta telif eserler basmanızın sebebi başka bir tavır mıydı yoksa tamamıyla imkânsızlık mı?

Bakın, biz mümkün olduğu kadar genç arkadaşlara yazı, makale yazdırmadık. Yani, olgunlaşmadan düşmesinler diye. Ama bazı dönemlerde bazı arkadaşlarımız genç isimlere yazı yazdırdılar. O genç arkadaşların büyük bir kısmı kendilerini direğin tepesinde gördüler. Bunlar, toplumu yola getirdiklerini, dizayn ettiklerini düşündüler. Biz ise buna karşı çıktık. Telife yönelmedik ama yayınladığımız eserler büyük oranda düşüncelerine katıldıklarımızdı. Ama hiç katılmadığımız eserler de vardı. Mesela Ebû Reyve'nin¹ hadislerle ilgili bir kitabı vardı. O dönem çok ses getirdi. Biz Ebû Reyve'nin görüşlerine katılmıyorduk, bunu kitabın tanıtımında da belirttik. Bunun dışında ağırlıklı olarak benimsediğimiz düşünceleri basmaya çalıştık.

Bastığımız kitapların çoğu içerik olarak da ağır kitaplar. Kendi dönemi içerisinde de ağır kitaplardı. Türkiye'deki diğer İslami gruplarla nasıl bir bağlam yakaladınız bu yayınlar ile?

Diğer İslami gruplarla zaten geçmişten dostluklarımız, arkadaşlıklarımız vardı. Tabii yayın hayatına girdikten sonra bu biraz daha gelişti. Ama sizin de dikkatinizi çekecek bir şey vardı. Biz o dönem Kur'an ve sünnet dedik. Fakat o dönem Kur'an ve sünnet demek tekfir edilmeyi beraberinde getirirdi. Çünkü

1 Bahsedilen kitap: Mahmud Ebu Reyve, Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması, (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1988).

geleneksel camianın ağırlığı ve yoğunluğu vardı. Mesela İzzet Derveze² bastık. Onun *Siyer*’i Mekke öncesini, Mekke ve Medine’yi üç ayrı dönem olarak Kur’an merkezli anlatan mükemmel bir kitaptı. Biz bunu çok önemsiyorduk. Biz bu bağlamda Kur’an ve sünnet dediğimizde geleneksel camia neredeyse bizi tekfir etti. Ama orada Hayrettin Karaman imdada yetişti. O da benzer şeyler söyledi ama o da bir süre tekfir edildi. Ama sonucunda Türkiye’de İslami camia bu görüşe geldi. Genel camiada bu tip tartışmalar başlatmıştık tabii bu tartışmalar kendi aramıza da yansdı ve o dönem çok çalkantılı geçti.

Kitaplarınızı en az beş bin bastığınızı ve merkezin dışında, Anadolu’nun diğer şehirlerine gönderdiğinizizi söylediniz. Oradaki okuma oranını ve biçimini de görme imkânınız olmuştur. Bu ilgiyi hatırlayabiliyor musunuz?

Aklımda kaldığı kadarıyla; Sivas’ta, Batman’da, Çorum’da; Diyarbakır, Ankara, Konya, Adana’da çok kitap okuyan, iyi bir kitle vardı. Mesela İzmir’de Mehmet Alagaş ve ekibi vardı. Kayseri’de iyi okuma yapan gruplar vardı. Biz arkadaşlarla bu şehirlerin çoğuna gittik. Buralarla sürekli temas hâlindeydik. Bu ilişkimiz sadece kitap göndermekten ibaret değildi, oturup birlikte çalışmalar da yapıyorduk. Sadece biz değil, birçok yayınevinin kitapları gidiyordu buralara.

Resmî olarak Yöneliş Yayınları 2005 yılında nihayete eriyor. Bu süreç nasıl gerçekleşti?

O dönem şöyle bir düşünce geliştirdik arkadaşlarımızın önemli bir kısmında: Yöneliş sadece bir yayınevi değildi. Ya da sadece *Dünya ve İslam* dergisini çıkaran bir ekip değildi, bir düşünce grubuydu. Aylık istişare toplantılarımız olurdu burada, üst katta. Ayda bir, bir arkadaşımız bir konu alır, o konu üzerinde hazırlık yapar, on beş dakika ile yarım saat arasında bir sunum yapardı. Sonra o sunumun açılımla konuşmalar ve tartışmalar başlardı. Ahmet Davutoğlu’ndan tutun, Akif Emre’ye, Ali Bulaç’a aklınıza gelen çoğu düşünür buraya gelirdi.

2 Bahsedilen kitap: İzzet Derveze, *Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1989).

Yöneliş'i, Cağaloğlu'ndaki Akşam Han'da kurduk. Çok çekici bir yayıneviydi. Dönemin entelektüellerinin uğrak yeri idi.

Mesela Fahrettin Altun ve Akif Emre en çok sunum yapan isimlerdi. Bu, birinci bölümdü ve düşünce bölümüydü. İkinci bölüm ise daha güncel siyasi gelişmelerle konuştuğumuz kısımdı. Rahmetli Necmettin Erbakan'ın çalışmaları, parti kurması, iktidara gelmesi vb. birçok siyasi tartışma gündeme gelirdi. Bu açıdan baktığımızda Yöneliş Yayınları ve çevresi son derece entelektüel bir çevre idi.

Bu oturumlar ve tartışma biçimi aklıma Ercüment Özkan'ın Ankara'daki çalışmalarını getirdi. Onlarla nasıl ilişkileriniz vardı?

Ercüment Bey ile benim tanışmam lise dönemine kadar gider. Ben lise öğrencisiyken rahmetli Ercüment Özkan Sarıyer'de akrabası olan Sami Çerçi'ye gelirdi. Sami Çerçi'nin Sarıyer'de bir kitabevi vardı: Millet Kitabevi. Lise öğrencisiyken bizim de uğrak yerimiz orasıydı. Ercüment Bey geldikçe orada kendisiyle konuşur, fikirlerinden faydalanırdık. Sonrasında, bizim bu çalışmaları yaptığımız sıralarda da sık sık İstanbul'a gelir, benim evimde ya da Sami Çerçi'nin evinde kalırdı. Onun Ankara'da bir ekibi vardı. Biz o ekibin parçası değildik ama onlarla dosttuk. Adam gibi adam dediğim biriydi.

Her darbeden sonra genelde okuma oranı artar ve bir canlanma olur, dediniz. Yöneliş Yayınları da 28 Şubat'ı gördü, bu süreçte de aynı şey oldu mu? Yani İslamcı camianın okuma oranında bir canlanma oldu mu?

Biz onu çok test edemedik. 28 Şubat postmodern bir darbe. Yani 1980 Darbesi gibi değil. 1980 Darbesi'ndeki kısıtlamalarla akan kan birden durdu, yeni bir dönem başladı ve bu geçişi okumak kolaydı. 28 Şubat'ta böyle bir olay yok. Dayatmalar vardı, ben de o dönemde avukattım zaten ve fahri olarak birçok

davaya girdim. Temel hak ve özgürlükler ile alakalı kitaplar bastık, eğitimler verdik. Dolayısıyla bunları yaparken 28 Şubat’taki okuma oranını çok fazla tespit edemedik ama önemli bir anekdot anlatayım size. 28 Şubat sürecinde, 1996’da, Hukukçular Derneği’nde başkan vekiliydim. O dönem *MGK ve Demokrasi/Hukuk Ordu Siyaset* kitabımı yazmaya başlamıştım ve 28 Şubat’ın geleceğini bir yıl önceden görebilmiştim. 1996’da Başbakanlık Kriz Merkezi Yönetmeliği diye bir yönetmelik yayımlandı. Bu yönetmelik hakkında *Selam* gazetesinde bir hafta süren bir yazım yayınlandı; sonra da bunu az önce belirttiğim kitaba çevirdim. Bu sırada Hukukçular Derneği’ne dedim ki: “Bizim camiayı toplayalım ve onları bilgilendirelim.” Bunun üzerine İslami camianın televizyonları, dersane, okul, yayınevi, dergi gibi kuruluşlarını çağırdık. 60 kuruluşun temsilcisi geldi. Orada şunları söyledim: “Önümüzdeki yıl çok çetin geçecek. Derneklerin ve vakıfların defterleri çok sağlam tutulmalı. Sizi kapatırlar ve sizi kapatmaları demek bizi kapatmaları demek. Sonuçta sizi biz savunacağız. Gelin, hepinize birer tane avukat tahsis edelim dernek olarak. Kayıtlarınızı gözden geçirelim, eksiklikler olmasın, kendinize dikkat edin.”

Hukukçular Derneği’nde arkadaşlarımız vardı zaten başta Necati Ceylan, Hüsnü Tuna, Şeref Dursun gibi çok kalabalık bir ekiptik. Teklifimiz hepsinin çok hoşuna gitti. Bu toplantıları ayda bir yapacaklardı. İkincisini dahi yapmadılar. Ve bir sene sonra, yanlış hatırlamıyorsam, dört yüz altmış dört tane vakıf hakkında dava açıldı. Bu davalardan çıkan kişiler bir daha vakıf kuramıyor, yönetici olamıyor. Bu davaların avukatlığını yaptım. Rahmetli Avukat Hasan Mollaoğlu, o dönem Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı’nın (TGTV) genel sekreteri idi. Bir gün dedi ki: “Abi, şu senin savunmasını yaptığın vakıfların davaları hakkında bizim kurumumuz çatısı altındaki avukatlara da ders verir misin?” Ben de kabul ettim, Edirnekapı’daki binalarına gittim, derse başladık. TGTV’nin çatısı altında seksenin üzerinde kuruluş vardı fakat sadece beş tanesinin avukatı gelmişti. Biz konuşmaya başladığımızda TGTV’nin o dönemki yönetim kurulu odaya geldi ve kendileri de dinlemek istediklerini söylediler. Ben de “Siz katılamazsınız.” dedim. “Neden?” diye sordular. “Ben sizi bir sene önce uyarılmıştım. Bir senedir

hiçbir çalışma yapmadınız, toplantı yapmadınız ve bu eğitimi hak etmiyorsunuz. Ben sizin avukatlarınızla çalışacağım.” dedim. Yani bu anekdottan anlayacağınız üzere camianın böyle bir vurdumduymazlığı vardı. Ne kadar okuma arttı, ne kadar hassasiyet geliştirdi bunları test etmek mümkün olmadı bu süreçte.

Zaten camia da dağılmıştı. Özal onların hepsini belli oranda dağıtmıştı. Yani o kadar sere serpe olmuşlardı ki, hiçbirinin sağlıklı, resmi kayıtları yoktu. O konformizmi anlatmak için şu hikâyeyi de anlatayım: dönemin milletvekillerinden birinin de yönetiminde olduğu bir vakıftan bana, davaları olduğu için geldiler. “Bizim davamıza bakar mısınız?” dediler. “Olur bakalım, tüzüğünüzü getirin.” dedim. “Ne tüzüğü?” dediler. “E, vakfin tüzüğü yok mu?” diye sordum. “Vardır ama biz bilmiyoruz.” dediler. “O zaman defterlerinizi getirin.” dedim. “Ne defteri?” dediler. “Yahu! Karar defterinizi getirin, üye defterinizi getirin, varsa aidat veya gelir-gider defterini... Ne defteri varsa hepsini getirin” dedim.

Ne bir resmi defter ne de kayıt var. Düşünebiliyor musunuz? Vakıfların durumu buydu. O kadar rahattılar ki, nasıl olsa bundan sonra bize bir şey olmaz, diye düşünüyorlardı. Özal’ı İslamiyet’in, Müslüman’ın kurtuluşu olarak gördüler. Bugün de öyle. Ak Parti iktidarını ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı bir kurtuluş olarak görüyorlar. Şunu idrak edemiyorlar, bizim içimizden bunlara itiraz yok ama Türkiye bir küresel sistemin parçası. Tamam, bu sisteme direniyoruz ama sonuçta kanunuyla, siyasal sistemi, hukuksal sistemi, sosyal sistemiyle tamamen oraya entegreyiz. Yarın ne olacağınızı bilmiyorsunuz. Yarına hazırlığınız var mı? O zaman yoktu. Şimdi var mı? Şimdi de yok.

İslami camianın hareketlenmesine, farklı cenahlarla kaynaşmasına imkân tanıyan politik süreçler var mı? Mesela, 1973’teki MSP-CHP Koalisyonu, 1978 İran Devrimi ve antikapitalist söylemin yükselmesi gibi... Bunlar farklı kitleleri bir araya getiren zeminler oldu mu? Bu zeminler ilişkilere mi dayanıyordu yoksa fason bir görüntü mü oluşturdu?

İran Devrimi önemli bir açılımdı. Cengiz Çandar bile gidip orada kaldı sonra gelip burada İran Devrimi’ni yazdı. Tabii ki bu bizim camiamızda da bir

yakınlaşma getirdi. Sadece bu değil, Cezayir'deki FIS (Front Islamique du Salut) Hareketi de önemliydi. İstanbul'da başlattığımız Beyazıt eylemlerinin ilkini Azerbaycan'daki olaylar için, ikincisini de Cezayir'deki olaylar sebebiyle yapmıştık. Başörtüsü eylemleri bu eylemlerden sonra gelir. Yani Cezayir'deki FIS'in kazanması bütün İslam dünyasında bir heyecan, yakınlaşma ve toparlanma yaratmıştı. 28 Şubat da zaten 1997'ye kadar gelen bu heyecan ve kabarmanın önünü kesmekti bir nevi. Dolayısıyla 28 Şubat yerel bir sindirme politikası değildi. İran Devrimi ve Cezayir'in bağımsızlığı çok önemli. Dediğim gibi, Beyazıt eylemleri de bu olaylar üzerine başladı. Türkiyeli Müslümanlar adı altında ve hiçbir flama, bayrak, isim olmaksızın yapıldı bu eylemler. Çok büyük eylemler yapabiliydik. Yöneliş Grubu, Araştırma Kültür Vakfı, İMH, Rahmet Grubu, Malatyalılar -şimdi Anadolu Platformu olarak biliniyor-, bu ekipler oradaydı. Bu eylemler camianın güzel bir özelliği idi. Ortak tehdide karşı ortak tavır alabiliyorduk fakat tehdit biraz uzaklaştığında hemen ayrışmalar, uzaklaşmalar başlıyor. Bu da bizim basiret ölçümümüzü gösteriyor.

Yöneliş Yayınları 2005'te kapandı. Şimdi geriye dönüp baktığımızda o dönemden bugüne İslami camiayı ve yayıncılığını nasıl değerlendirirsiniz?

Şimdi çok daha fazla yayınevi var. Kimisi kendini tekrar ediyor kimisi ise açılım yapabiliyor. Ama şunu çok az görüyorum, ilkesel olarak gençlere hitap edecek, onları düşünmeye sevk edecek, yeni birtakım oluşumlar, çağrışımlar, yeni düşünceler pek açığa çıkmıyor. Evet iyi yayın var ama neticeye yönlendirici yayın başka bir şey. Yani bilgileri sistemli bir düşünceye dönüştürmemiz lazım. Sistem gençlerin bir kısmını hain ilan ediyor diğerini yedek olarak görüyor. Bu her ikisinden de sıyrılmak ve dışarıdan bakabilmek gerekiyor. Bu camianın bana göre önemli sıkıntılarının biri alan çalışmaları yapmaması. Ve görece de olsa bağımsızlık oluşturmamız lazım. Özellikle gençlerin önünü açmak lazım. Her şeyi bize sormak zorunda kalmaları veya biz onlara her şeyi öğretmek zorunda kalmayalım. Ama bu başarılamadı hâlâ da başarılabilmiş değil. Herkesin her şeyi bildiği yerde verim alamıyoruz.